

ալ Այրարատեան երկրի մէջ թողին իրենց երգերու յիշատակն, Հայ աշուղներն կապեցին Բարսի (bardit) ծառի հետ, Արաւմանեկայ սօսիներն, որոց տերեւներու մեղմ և ուժով սոխչէն (հրգէն) համալութիւններ կը հրււնէին ջուրմերն, Աշուղն նախապէս համալութիւն ընող և երգիչ իմա և մարգարէ կը նշանակէր թերեւս:

Վերոյիշեալ ճարտարապետներ նախապատուութիւն ուզում են տալ յունաց, որովհետեւ Կիպրոսի մէջ գտած են ժԱ դարու գմբեթաւոր եկեղեցւոյ օրինակներ և ասում են անկից օգտուած ֆրանսացի ճարտարապետներն: Սակայն Կիպրոսի եկեղեցւոյ յատակագիծն համապատասխան է Հայ եկեղեցւոյ յատակագիծին, մանաւանդ Կ-Պոլսոյ մէջ նոյն ժԱ դարուն Պահլաւոնիներու շինել տուած եկեղեցւոյն, այն ժամանակ մայրաքաղաքի մէջ կար հոծ և ստուար հայութիւն:

1. Հայ ժողովուրդն կ'առէ ֆալ աշիւ, գիր աշիւ տալ են. որ է գուշակութիւն ընել:

Ի նկատի առնելու է որ Հայոց անիշխանութեան ժամանակ սկսած Ե դարէն մինչեւ Ժ դարը Հայ ժողովուրդը Պարսից և Արաբաց ճնշման տակ ողողեց Տաւրոսի լեռնաշղթաներն մինչեւ Կիլիկիոյ ծովեզերեայ ամրութիւններն. իսկ Բագրատուն նեաց թագաւորութեան սկզբնաւորութեան նախօրեակին Աշոտ Մեծի համատարած միտքն ապահովելու Հայոց ապագան, նա ծրագրած և կտակած էր իւր յաջորդներուն գաղթականական ճանապարհով ձգատիլ ղէպ ի Կիլիկիա, պատռահոն մը ունենալու Միջերկրականի վրայ, որով Հայ քաղաքներն, ֆրանսացի ճարտարապետի մտքն դեռ չանցած, նա սպրդեր մտեր էր Կիպրոս ժԱ դարէն շատ յառաջ և կանգած էր նախօրինակ հայ գմբեթաւոր եկեղեցին սրաներու վրայ, իւր բնորոշ Բարսիով, զոր չունին նախնական յոյն եկեղեցիներն, բայց զկնի Հայոց հետեւողութեամբ կառուցին ի թիսսաղոնիկէ և յետոյ ուրեմն ի Կիպրոս և այլուր:

Շարունակելի

Հ. Գ. ՆԱԶԱԿՅԱՆ

«ՎԵՏԱԼԵ», ԿԱՅՈՂՈՒԹՅԱՆ

Դեռ նոր սգացեր էինք Դուբնանի վրայ, դեռ նոր փակած անոր դամբանի կապիւրիչը, ամա ուրիշ գոյժ մը կը հասնի հիւռագործ Մայրապետին, հաղորդելով «Վետալ» Հայրապետին մահը: Ո՛րքան տխուր է այս բօթը ազգ մ'ամբողջ կ'որբանայ, արդէն լքուած իր գոյուծեան սեւ բախտէն, ու սուգեր սուգերու կը քաղուին մեր սրտերուն մէջ, թերթերու մէջ, ինչպէս շանթով խարազանուած թուլս ամպեր:

Ոչ այնքան 84 տարիներու բեռան տակ տնջուած, որքան ապառուժ ժամանակներու դէմ հերոսական պայքարով նա կ'իյնայ

հիւսուորաց մայրիկ մը պէս վետմերէն, հանդարտօրէն:

Յատկանշական բառով մը «Վետալ» նա ինքն արդէն բնորոշեր էր իր բովանդակ կեանքը, եւ Ս. Լուսաւորչի յաջորդներուն հաղորդաւոր փառապանծ շարքին մէջ իր գրականիք դիրքը:

Ոչ մէկ կամոդիկոս անցաւ եւ ապագայ, այնքան դառն ժամանակներ, այնքան ահաւոր մարտիրոսացումներ կրած է և պիտի կրէ քան Գեորգ Ե-ը, իր 19 տարուան շրջանին մէջ, երբ հասարակաց հօր աչքին սուգեւ կը խոխողուէր, կը մորթուէր խրժ-

դժբօրէն ամբողջ ազգ մը, ժողովուրդ մը, եւ պատմութիւնը կ'արձանագրէր իր ամենէն արիւնոտ թուականը, եւ Հայրապետի սրտին մէջ կը բացուէր մեր ամենէն սեւ էջը անթուական դարերէ ի վեր:

Եւ խորհիլ որ նա ոչ մէկ միտնարից հրեշտակ ունեցաւ գողգոթայի մանապարհին վրայ, ոչ մէկ ուրախութիւն եւ զարնանային օր ծագեցաւ այդ ալեւոր գլխուն վերեւ: Բայց եւ այնպէս նա խրոխտ էր հոգւով, անասան նկարագրով ու վարժուած տանջանքի եւ զրկանքներու, որով երբեք չունեցաւ լքումի եւ վնասութեան ժամեր: սիրեց մեր ցաւը, մեր ծովացած արցունքը, խորապէս սիրեց, հայրօրէն սիրեց ու նուիրուեցաւ բոլոր կեանքով եւ հոգւով իր գաւազններու փրկութեան՝ որպէս սննծուէր հովիւ: Իր հոգեւորական կոչումի սկիզբէն անոր խոշալն եղաւ հայ ժողովուրդի գրական գարգացումն ու յառաջադիմութիւնը, որովհետեւ խորապէս համոզուած էր մեր դարաւոր պատմութեան դասերէն, թէ հրով ու սրով եկող ազգերը, վաղանցուկ փորձերիներ են որոտընդոստ, փայլունացայտ, որոնք եւ ոչ իսկ ամբողջ արեգակ մը վայելելու բախտն ունին: մինչ ազգի մը տեւականութեան հիմը գիտութիւնն է որ կու տայ նմանահասնայում եւ հայրենիքի սէր: Ուստի ինքն եւս զարգացած եւ լեզուազէտ, իբրեւ անաղմուկ պարտահանաջ մշակ մը նետուեցաւ անվերապահ կրթական եւ կազմակերպչական փշոտ ասպարէզին մէջ:

Երեւան, Ալեքսանդրապոլ, Թիֆլիս, Աստրախան տեսան այդ եռանդուն հոգիին մէջ հովուի եւ հօր բաբայտուն սիրտը: ետեւէ ետեւ դպրոցներ, բարեգործական միութիւններ, ազգային միութիւններ կը հաստատուէին ուր որ իր արդիւնաշատ եւ գործօն անծր երեւցած էր, եւ այն այնպիսի ժամանակ մը որ կայիցիներն բոլոր նաւոր բազուկը սպառնազին երկարած էր խեղդիչ ստուերով մը կովկասահայրութեան վրայ: Սրբազանը վստահ իր ազգին խրոխտ եւ անընկճելի նկարագրին՝ պայքարեցաւ հայ ժողովուրդի կողքին, խրիմեանի դռնին

տակ, եւ յաղթանակը տարաւ բուռ մը ժողովուրդը տիեզերասաստ ծարերու դէմ:

Երբ Սրբազանը օր մը հայ եկեղեցւոյ ամենէն բարձր գահուն վրայ կը բազմէր, նա արդէն վաստակած էր արժանիք, վրաստանութիւն եւ անուան սէր բովանդակ հայրութենէն: Հակառակ տիտղոսաւոր աղմուկայից Սրբազաններու փառասէր ձրկտումներուն, հայ եկեղեցւոյ խոնարհ եւ արդիւնալից զաւակը կը կոչուէր խրիմեանի հայրութիւնը շարունակելու:

Ոսկեղէն գահին վրայ փշէ պսակ մը եւ նոր գողգոթա մը պատրաստուած էր իրեն: 1915ի հայկական սպանդը, տարագիրներու չքաւոր խուճապը դէպի կովկաս դէպի անծանօթ աշխարհներ, մեր ողբերգութիւնը, մեր ահաւոր ողբերգութիւնը յաւիտեական սուգ ձգեցին հայ ժողովուրդին եւ իր հայրապետի սրտին մէջ: Այննէն աւելի նա ինքն կրեց, լացաւ իր Թափուր վանքերը, իր աւերակ քաղաքները իր կէս աքտորականի սեւ կեանքը եւ հուսկ մշտնջենաւոր կսկիծով մը թողուց այս անարդար աշխարհը:

Շատ ծանր եւ ճշմարտամային ժամանակ մը Թափուր կը մնայ Հայրապետական աթոռը, եւ եթէ խորհրդ. Հայաստանի կառավարութիւնն իմաստութիւնն ու յարգանքն ունեցաւ այդ սրբազան գահին եւ ամբողջ հայ ժողովուրդին ամենանուիրական զգացումներուն հանդէպ զայն անծանօթ խելի պահելով, մենք նոյն հաւատքն ու վստահութիւնն ունինք մեր իշխանութեանց բարեացակամութեան, փութով ողջունելու Անբախտ Հայրապետին բախտաւոր յաջորդը:

Այս վեհաշուք վայրկեանին որ հայ ժողովուրդը լուռ եւ յարգալի խոկումով խոնարհած է մեծ հնչեցեցեալի դաժալին առջեւ, Մխիթարեան Միաբանութիւնը, Բազմավէպի խմբագրութիւնը եւ իր յարգելի ընթերցողները իրենց խորին ցաւը կը յայտնեն Էջմիածնի Պատուական Միաբանութեան եւ հեռաւոր ու մօտաւոր մեր սգալիլ եղբայրներուն:

Հ. Վ. ՅԱՎԱՆԵՍՅԱՆ

Տ. Տ. ԳԵՈՐԳ Ե.

ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՏԵՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՏԵՆ ՀԱՅՈՑ

Ծնած թիվին 1847, Կաթողիկոս 1912, - † 1990.